

Ivan Kovačević*

*Odeljenje za etnologiju i antropologiju
Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu*

Mladen Stajić**

*Institut za etnologiju i antropologiju
Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu*

FUDBALIZACIJA SEĆANJA NA BOŽIĆNO PRIMIRJE¹

Apstrakt: U ovom radu se analizira memorijalizacija istorijskog događaja iz Prvog svet-skog rata poznatog kao „Božićno primirje”, u kome su vojnici suprotstavljenih strana na Zapadnom frontu 25. decembra 1914. godine spustili svoje oružje, pevali božićne pesme, međusobno razmenili poklone i igrali fudbal. Upravo je fudbal onaj aspekt ne-formalnog primirja koji je izabran i istaknut kao simbol mira i zajedničke ljudskosti prilikom materijalizacije kolektivnog pamćenja stotinu godina kasnije, čime je ovaj sport definisan kao univerzalni jezik koji prevazilazi sve kulturne i vremenske barijere. Predstavićemo više spomenika posvećenih ovom događaju, koji su podignuti u periodu između 1999. i 2015. godine u Belgiji, Engleskoj i Francuskoj, kao i značajne komemoracije održane u znak sećanja 2014. godine. U izradi spomenika učestvovala su građanska udruženja, škole, države, fudbalski klubovi i fudbalski savezi, a brojnim manifestacijama često su prisustvovali visoki državni zvaničnici i eminentni aktivni i penzionisani fudbaleri. Medijsko izveštavanje o stogodišnjici Božićnog primirja doprinelo je da priča postane poznata u široj javnosti i ovi spomenici su danas veoma posećena mesta sećanja i popularne turističke atrakcije, o čemu svedoči veliki broj fudbalskih lopti koji posetioci ostavljaju kraj njih. Kroz interpretaciju simbolizma i ritualne prakse prilikom obeležavanja stogodišnjice, kao i procesa nastanka i ceremonija otkrivanja spomenika, pokušaćemo da analiziramo politiku izgradnje kolektivnog sećanja u savremenom kontekstu i okruženju.

Ključne reči: memorijalizacija, Prvi svetski rat, Božićno primirje, antropologija fudbala, kultura sećanja

* ikovacev@f.bg.ac.rs

** mladen899@yahoo.com

1 Ovaj članak je rezultat rada na projektu 177035 koji finansira resorno ministarstvo.

Veliki talas memorijalizacije Božićnog primirja² na Zapadnom frontu 1914. godine se u dvadeset prvom veku može posmatrati kroz spomeničku i ritualnu formu. Spomenička forma ima likovni deo, kao i verbalni deo koji se sastoji iz natpisa na spomenicima, dok ritualna memorijalizacija ima neverbalne i verbalne sadržaje. Ovi različiti aspekti često nose različita značenja koja će se pokazati u konkretnim slučajevima.

Ritualnoj i spomeničkoj memorijalizaciji povodom stogodišnjice Božićnog primirja prethodilo je postavljanje krsta 1999. godine u mestu Sen Ivon, u okolini Komin-Vernetona u Belgiji, u kome je sklopljeno Božićno primirje. Neposredno posle postavljanja krsta započela je „fudbalizacija” memorijalizacije Božićnog primirja, tako što su posetioci ispod krsta ostavljali fudbalske lopte. Drugi spomenik postavljen je 2008. u Francuskoj, u neposrednoj blizini mesta gde se odigralo Božićno primirje.

U ranim filmskim prikazima Božićnog primirja, kao što su 10-minutna sekvenca u filmu *O, kakav divan rat* (*Oh! What a Lovely War*, Richard Attenborough, 1969) i spot Pola Makartnija *Pipes of Peace* u trajanju od 3 minuta i 45 sekundi, postoje manje razlike u prikazivanju samog početka primirja i fraternizacije, ali je osnov u nemotivisanom izlasku iz rovova i sretanju na ničijoj zemlji. Daleko duži celovečernji film fokusiran na Božićno primirje *Srećan Božić* (*Joyeux Noel*, Christian Carion, 2005) detaljno prikazuje događanja na ničijoj zemlji koja započinju pevanjem božićnih pesama na Badnje večer i razvijaju se tokom večeri i samog Božića. Primirje kulminira sakrivanjem u sopstvenim rovovima protivničkih vojnika, čiji su rovovi na meti artiljerije (Kovačević 2018). Pomenuti filmski prikazi pokazuju teško stanje vojnika u rovovima sa naglaskom na vodu i blato, kao i veliku mogućnost pogibije od snajpera ili u jurišima. U oba filmska prikaza božićne pesme su povod za izlazak iz rovova, a posebno *Stille Nacht*, koja simbolizuje Božićno primirje. Osnovni sadržaj bratimljenja suprotstavljenih vojnika je, osim prekida neprijateljstava, razmena pića, hrane i duvana, kao i pokazivanje porodičnih fotografija, pa čak i razmena adresa ukoliko neko ima porodicu ili rodbinu na drugoj strani. Osim toga, u filmu *Joyeux Noel* je prikazano igranje fudbala na sasvim improvizovanom terenu.

O igranju fudbala na ničijoj zemlji za vreme Božićnog primirja napisane su studije i poglavlja u knjigama o ovom događaju. Rezultat minucioznih istraživanja pisanja štampe, ratnih biltena, vojnih izveštaja i vojničkih pisama pokazuje sasvim mogućim da se tokom Božićnog primirja igrao fudbal loptom, vojničkim kapama ili konzervama, kao i da je ponegde zabeležen i rezultat (Brown 2007; Adams 2015).

Međutim, u memorijalizaciji Božićnog primirja, posebno u obeležavanju stogodišnjice događaja, fudbal dobija centralno mesto.

2 Božićno primirje na Zapadnom frontu 1914. godine je predmet brojnih istorijskih istraživanja (Weintraub 2001; Ferro et al. 2007; Crocker 2015). O filmu *Joyeux Noel* (2005), koji detaljno prikazuje događaje za vreme Božićnog primirja 1914. godine, vidi (Kovačević 2018), a o savremenoj memorijalizaciji primirja (Stajić i Kovačević 2019).

Vizuelni sadržaj spomenika Božićnom primirju i značenje pratećih rituala³

Prvi od dva najpoznatija spomenika, postavljena pre stogodišnjice Božićnog primirja, jeste krst u mestu Sent-Ivon u Belgiji 1999. godine, koji ima veoma jednostavan tekst: „1914 – Kaki drugari – Božićno primirje – 1999 – 85 godina – Da ne zaboravimo”.⁴ Krst, osim hrišćanskog obeležja pokojnih, može biti i direktna asocijacija na religijski povod i sadržaj samog Božićnog primirja. Međutim, kasnija „hodočasnička upotreba” ovog spomenika govori o masovnoj fudbalizaciji, jer je podnožje spomenika u kasnijem periodu zatrpano fudbal-skim loptama, pa čak i fudbalskim dresovima.

Sl. 1. Krst u Sent-Ivonu

Drugi spomenik je podignut 2008. godine u francuskom selu Frelingen, na samoj granici Francuske i Belgije. Na spomeniku se nalaze amblemi jedne velške i jedne saksonske vojne jedinice uz natpis “Christmas Truce 1914”. Iako na samom spomeniku nema elemenata fudbalske simbolike, ona je bila prisutna u ritualnom delu na dan otkrivanja spomenika, kada je na maloj udaljenosti od spomenika odigrana fudbalska utakmica između dve vojne jedinice.

Stogodišnjica Božićnog primirja je bila praćena manifestacijama u spomen na primirja i podizanjem jednog broja spomenika.

³ Detaljan opis spomenika Božićnom primirju podignutih u Britaniji, Belgiji, Francuskoj i Nemačkoj dat je u radu o oblicima memorijalizacije Božićnog primirja (Stajić i Kovačević 2019).

⁴ „Kaki drugari“ su organizacija *Udruženje vojnog sećanja* (The Association of Military Remembrance), poznatija kao „Kaki drugari” (Khaki chums).

Ritualno obeležavanje se odigralo u Ujedinjenim nacijama, na najvišem nivou, uz učešće Generalnog sekretara UN Ban Ki Muna. Ritualni deo obeležavanja je imao fudbalski karakter u nadmetanju britanskih i nemačkih diplomata u Ujedinjenim nacijama, da bi na tom takmičenju sudija bio sam Generalni sekretar UN, koji je izveo i početni udarac. U saopštenju Ban Ki Muna je naglašena ideja Ujedinjenih Nacija, pomenuto stradanje obeju strana u Prvom svetskom ratu, božićni karakter primirja i njegova fudbalska manifestacija. Druga ritualna utakmica između britanskih i nemačkih vojnika, praćena pevanjem božićne pesme *Stille nacht*, odigrana je u Avganistanu decembra 2014. godine.

Sl. 2. Ban Ki Mun otvara takmičenje britanskih i nemačkih diplomata u sedištu UN

U toku godine u kojoj je obeležena 100-godišnjica Božićnog primirja na različite načine je napravljeno više spomenika praćenih ritualima uz učešće visokih zvaničnika država, međunarodnih asocijacija, raznih udruženja i predstavnika lokalnih vlasti.

Spomenik koji je u okolini sela Pleoegstert u blizini Komin-Vernetona u Valoniji podigla Evropska fudbalska federacija (UEFA) otkrio je tadašnji predsednik federacije Mišel Platini uz učešće predstavnika lokalne vlasti. Govor Platinija, ali, što je još značajnije, i izgovorene, pisane i snimljene poruke britanskog premijera Dejvida Kameron, francuskog predsednika Fransoa Olanda i

nemačkog ambasadora u Belgiji, u prvi plan ističu fudbal koji su vojnici zaraćenih strana igrali na ničijoj zemlji. Opisujući ratne strahote, Kameron je poručio da je „ipak postojao taj jedinstveni trenutak, kada su puške utihnule i fudbal ujedinio ljude”, a Oland kaže kako je kratkotrajno primirje ipak bilo „dovoljno dugo da mladi francuski, engleski, nemački i belgijski vojnici razmene poglede i osmehe i odigraju spontanu fudbalsku utakmicu”. Centralno mesto na spomeniku zauzima fudbalska lopta postavljena na postamentu koji je u obliku oštećene topovske granate.

Sl. 3. Predsednik UEFA Mišel Platini otkriva spomenik u Pleoegstert-u

Drugi spomenik pod nazivom *Fudbal pamti* je podignut u Nacionalnom memorijalnom kompleksu Arboretum u Stafordširu, a podigli su ga britanske fudbalske asocijacije i Britanski savet. Spomenik je svečano otvorio britanski princ Vilijam rečima: „Svi smo odrasli uz priču o vojnicima obeju strana koji spuštaju svoje oružje da bi se susreli na ničijoj zemlji na Božićni dan 1914, kada pucnjavu neočekivano zamenjuju pokloni. Ostaje potpuno relevantna danas, kao poruka nade i humanosti, čak i u najturobnijim vremenima. Fudbal, tada kao i sada, imao je snagu da spoji ljude i sruši granice.” U programu ceremonije izvedene su *Stille nacht* i britanska himna. Likovno rešenje spomenika se sastoji od žičane konstrukcije koja predstavlja fudbalsku loptu unutar koje se nalaze dve bronzane ruke koje se rukuju.

Sl. 4. Princ Vilijam otkriva spomenik *Fudbal pamti*

Spomenik pod imenom *All Together Now* nastao je kao rezultat nastojanja Britanske fudbalske asocijacije da obeleži godišnjicu Božićnog primirja u Nacionalnom memorijalnom kompleksu i izrađen je kao model već 2012. godine. Promena je nastupila kasnije i u Arboretumu je postavljen pomenuti spomenik *Fudbal pamti*. Skulptura koju je izradio vajar Endrju Edwards je doživela dva oblika. Jedan od tih oblika je jeftin i lagan „mobilni” spomenik napravljen od polimerne smole, koji je izlagan na više lokacija a za vreme proslave stogodišnjice nalazio se na mestu gde je sklopljeno primirje, dok je drugi izliven u bronzi, u četiri puta manjim dimenzijama i izložen već dve godine ranije u Nacionalnom fudbalskom centru Park Svetog Đorđa u Burtonu, u Stafordširu. Spomenik predstavlja dvojicu vojnika suprotstavljenih strana, u engleskoj i nemačkoj uniformi, koji su nenaoružani i koji pružaju jedan drugom ruku, a između vojnika se nalazi fudbalska lopta.

Sl. 5. Pokretni spomenik *All Together Now*

Spomenik u mirovnom selu u Mesenu podignut je, takođe, za vreme obeležavanja stogodišnjice Božićnog primirja. Spomenik su podigle škole Mildendhol koledž akademija iz Safoka (Engleska) i Gimnazijum Teodorijum iz Paderborna (Nemačka). Mermerni spomenik predstavlja polomljeni monolit kraj koga se nalazi fudbalska lopta. Na postamentu se nalazi venac sastavljen od isprepletanih cvetova maka i listova hrasta, što su britanski i nemački simboli sećanja. Ispod njega ispisani su stihovi pesme *Stille nacht*. Spomenik je otkriven uz izvođenje pesme *Dodite verni* (Oh Come All Ye Faithful), nakon čega su vezane fudbalske šalove obeju država učenici postavili na spomenik.

Sl. 6. Spomenik u mirovnom selu Mesenu

Na Božić 25. decembra 2014. u Njuarku, u Engleskoj, postavljen je spomenik na kome se nalazi ploča sa slikom vojnika u uniformama koji igraju fudbal. Spomenik je finasiran iz sredstava Fonda državne lutrije namenjenog za očuvanje nasleđa. Deo rituala je održan ranije tokom godine kada je odigrana fudbalska utakmica engleskog i nemačkog kluba, dok je prilikom otvaranja učestvovao i potomak britanskog vojnika koji je, navodno, doneo loptu kojoj je igran fudbal na ničijoj zemlji.

Statua *Utakmica* je komercijalne prirode. Visoka je oko 30 cm, izrađena u bronzi i prikazuje britanskog vojnika kako pali cigaretu nemačkom vojniku dok je između njih fudbalska lopta.

Sl. 7. Statua *Utakmica*

Kratak pregled spomenika podignutih u ovom veku i rituala koji su pratili njihovo postavljanje i obeležavanje 100-godišnjice pokazuje da spomenici podignuti pre proslave, a posebno oni koji su napravljeni povodom godišnjice Božićnog primirja, imaju fudbal u centru vizuelnog izraza, a rituali koji su pratili podizanje spomenika najčešće su imali fudbalski sadržaj.

Sa druge strane, istorijska istraživanja pokazuju da fudbal nije bio centralna tačka Božićnog primirja, već je to bila usputna ili čak slučajna epizoda susreta vojnika neprijateljskih strana na ničijoj zemlji. Ukoliko se pobroje uzroci koje istoričari navode kao pokretače uspostavljanja primirja i fraternizacije, uočiće se i hladnoća i teško stanje u rovovima prepunim vode i blata, i suočavanje sa svakodnevnim pogibijama saboraca, i bolesti koje su ugrožavale i otežavale život, i izneverena očekivanja da će rat trajati kratko i sveprisutni elementarni strah od smrti. Ne uspostavljajući hijerarhiju pomenutih uzroka koji su navodili vojnike da obustave ratna dejstva i uspostave primirje, jasno je da se razonoda u igranju fudbala ne može naći među njima.

Analiza spomenika podignutih u spomen na Božićno primirje obuhvata nekoliko etapa. Prvo je potrebno utvrditi odnos fudbala i globalizacijskih procesa koji su doveli do današnje situacije u kojoj je fudbal ne samo globalni fenomen na osnovu rasprostranjenosti već je do te mere prožeo savremeni svet da se posle globalizacije fudbala može govoriti i o fudbalizaciji sveta. Takođe, treba uočiti i pratiti kontinualno prisustvo nacional-militarne paradigme koja

na svoj način, ne-javno, tumači Božićno primirje i preusmerava ritualno ponašanje i spomenički izraz u pravcu značenja koja joj odgovaraju.

Globalizacija fudbala

Globalizacija fudbala je omogućena revolucijom u elektronskim komunikacijama (Giulianoti and Robertson 2004; Gidens 2005: 37–38; Eriksen 2007: 82–84.). Tek su moderna komunikacijska sredstva fudbal raširila i u one zemlje koje su tokom istorije ovog sporta bile uglavnom po strani, imajući druge sportove kao vodeće. Već ranije formirana svetska fudbalska asocijacija (FIFA) je u novoj komunikacijskoj situaciji ostvarila puno pokrivanje planete. Komunikacijsko sredstvo koje je savremenik nastanka i prve ekspanzije fudbala, radio, omogućilo je praćenje fudbala u onim zemljama u kojima je fudbal postao masovno prihvaćen. Nova globalna ekspanzija je započela sa televizijskim prenosima, u okvirima koje je omogućena zemaljska distribucija televizijskog signala. Treća revolucija je ostvarena uspostavljanjem satelitskih prenosa već kasnih šezdesetih i početkom sedamdesetih godina XX veka.

Prvi komunikacijski satelit *Echo 1* lansiran je 12. avgusta 1960. i uspostavio je vezu između Istočne i Zapadne obale Amerike. Poruka predsednika SAD Ajzenhauera, emitovana iz Gledstona u Kaliforniji, primljena je u laboratorijama *Bell* u Holmdejlju (Nju Džersi), što je prva glasovna poruka prenet preko satelita. Sedam dana kasnije emitovana je i fotografija Ajzenhauera, kao što je i uspostavljena veza sa Francuskom, i to predstavlja prvu transatlantsku radio komunikaciju posredstvom satelita (Gavaghan 1998: 184–187; D'alto' 2007).

Prva javna transmisija televizijske slike obavljena je preko satelita *Telstar*, koji je lansiran 10. jula 1962. (Gavaghan 1998: 188–198), a već sutradan je obavljen prvi prenos televizijske slike⁵ između Amerike i Evrope.⁶ Usled kretanja satelita, prenos nije bio moguć kontinuirano, već samo u intervalima kada se nalazi na položaju koji omogućava vezu između dveju tačaka. Rešenje tog problema predložio je još 1945. godine mladi oficir britanskog vazduhoplovstva Artur Klark, predlažući da se sateliti pozicioniraju na geostacionarnu orbitu 36.000 kilometara od planete, čime bi bio omogućen neprekidan kontakt između dveju tačaka na zemlji (Gavaghan 1998: 172). Eksperimenti sa satelitima pod nazivom *Sinkom* obavljani su još 1963. godine, a *Sinkom 3* iz 1964. je prvi geostacionarni satelit, dok je prvi komercijalni geostacionarni satelit za prenos tv signala *Early Bird* lansiran 1965. Dve decenije komunikacijski sateliti su služili za prenos slike između televizijskih stanica, da bi sateliti iz porodice

5 Do tada televizijski prenos nije bio moguć, već je snimak putovao avionom sa jednog na drugi kontinent.

6 Sa evropske strane u prenosu slike učestvovala je Evrovizija i u sklopu nje i Jugoslovenska radiotelevizija (JRT), koja je imala nekoliko minuta programa koji se direktno emitovao u Ameriku.

Astra (od 1988) i *Hot Bird* (od 1995) služili za direktan prijem satelitskih tv programa (DTHTV).

U kasnijoj kombinaciji satelita sa internet distribucijom televizijskih prenosa fudbalskih utakmica dovršeno je potpuno pokrivanje planete fudbalom. Mogućnost gledanja fudbalskih utakmica doprinela je širenju fudbala u one delove sveta u kojima fudbal nije bio naročito popularan, što se odrazilo ne samo na gledanje televizijskih prenosa već i na masovnije bavljenje fudbalom. Velike i bogate zemlje, poput SAD i Kine, pravi su primer fudbalske ekspanzije putem medija, koja je utabala put potpunom prihvatanju fudbala i kao vrhunskog biznisa i kao zabave najširih slojeva stanovništva⁷.

Već postojeća globalna fudbalska organizacija (FIFA), uz regionalne asocijacije kakva je npr. UEFA, kao i uz nove forme ekonomskih i političkih integracija (EU), doprinele su novom izgledu fudbala. Internacionalizaciji i izlasku iz nacionalnih okvira, podržavanih u ranim formama međunarodnih takmičenja, doprinela su tzv. Bosmanova pravila,⁸ kojima je denacionalizovan sastav fudbalskih timova u EU, pa potom i u mnogim drugim državama. Liga šampiona (UEFA Champion Ligue), kao glavno evropsko takmičenje, zajedno sa svojim svetskim pandanom, klupskim prvenstvom sveta i drugim kontinentalnim takmičenjima, postali su kontrapunkt međudržavnim utakmicama svetskih i kontinentalnih fudbalskih šampionata. U prvim decenijama dvadeset prvog veka dovršena je globalizacija fudbala i ustanovljena ravnoteža između takmičenja nacija (država) i takmičenja internacionalizovanih klubova.

Globalizacija fudbala dovela je do velikog uvećanja finansija vezanih za ovaj sport, čime je globalizovani fudbal od „najvažnije sporedne stvari na svetu” postao pojava „koja objašnjava svet” (Foer 2006).

Nacionalno-militaristički kontinuitet

Bez obzira na pojedinačno postojanje multinacionalnih država i međudržavnih saveza, moderna istorija Evrope, zaključno sa dvadesetim vekom, jeste istorija nacionalnih država i njihovih međusobnih sukoba i ratova. U osnovi tih sukoba leži ideologija sadržana u jedinstvu nacije, države i armije. U poslednjem segmentu ovog jedinstva razvijan je militarni duh realizovan u državnim propisima koji regulišu oružanu silu, uspostavljajući ne samo strukturu vojske već i specifična vojna pravila, koja posebno dolaze do izražaja u ratovima. Vojni segment utiče na društvo u celini gajeći nacionalna osećanja, patriotizam i militarni duh bez obzira na konkretno vojno ustrojenje. Obuka u ratnim vešti-

7 Osnivanje fudbalskih klubova i ulaganje ogromnog novca u njih dovelo je toga da se danas utakmice američkog ili kineskog prvenstva prenose širom sveta, pa i u Srbiji.

8 Jedno od pravila za koje se izborio holandski fudbaler Žan Mark Bosman je da u klubovima iz Evropske unije može igrati neograničen broj fudbalera iz bilo koje zemlje članice Unije, što je dovelo do toga da, npr., u nekom klubu iz Londona ne igra ni jedan Englez.

nama i vojna disciplina uz nacional-patriotsku ideologiju predstavljaju osnovni sadržaj militarne socijalne enklave. Bez obzira na to što u realizaciji vojni kompleks ima odlike izolata, njegova veza sa društvom je uspostavljena ne samo preko vlasti i državnog budžeta već i kroz militarnu ideologiju i posebno tradiciju baziranu na istoriji ratovanja. Istorija država, čije su se vojske sukobile na Zapadnom frontu u Prvom svetskom ratu, jeste viševjekovna istorija ratova, u kojima su se gradili militarni duh i vojna tradicija pretočeni u ustrojstvo uspostavljeno državnim pravnom regulativom (ustavi, zakoni, vojna pravila). U tim državama je postojao i postoji tampon između vojnog kompleksa i države oličen u politici i vlasti koju politika uspostavlja nad državom i relativno samostalnim vojnim kompleksom.⁹ Uticaj vojnog kompleksa i snažne militarne tradicije izgrađene u britanskim ratovima u Evropi i kolonijama, u Francuskoj, posebno u Napoleonovim ratovima, i u Nemačkoj, u pruskom militarizmu, činili su da Prvi svetski rat bude sukob tri vojske formirane i motivisane snažnim patriotsko-militarističkim idejama. Drugi svetski rat i vreme posle njega, bez obzira na izgradnju novih alijansi ili napuštanje kolonijalnih imperija, ostavio je, barem u Francuskoj i Britaniji, jaku militarnu tradiciju iskazanu ne samo u vojnom kompleksu već i u organizacijama civilnog društva koje gaje pamćenje i poštovanje vojne i ratne prošlosti.

Kažnjavanje učesnika Božićnog primirja

Božićno primirje je suštinsko narušavanje militarističkog sistema i to u ratu, tj. u trenutku njegovog najpunijeg dejstva. Suspendovanje civilnog društva i pravnih normi se ogleda u tzv. ratnom pravu, koje se manifestuje prekim sudovima i visinom zaprečenih kazni za nedisciplinu i posebno za ono što vojni sistem naziva izdajom. Ono što se dogodilo za vreme Božićnog primirja je eklatantno kršenje vojnih pravila. Napuštanje borbenog položaja i druženje sa vojnicima suprotne strane, čak nazvano bratimljenje (Fraternization), u uslovima ratnog prava je izuzetno težak prekršaj. Međutim, kažnjavanje za učestvovanje u fraternizaciji i susretima na ničijoj zemlji nije bilo strogo (Crocker 2015: 10; Brown 2017: 59), mada su komande na svim stranama eksplicitno pretile ozbiljnim kaznama u slučaju da se događaji ponove. Francuski izvori govore o kažnjavanju oficira oduzimanjem činova, dok su vojnici kažnjavani kraćim zatvorskim kaznama. Francuska komanda je 1916. i naročito 1917. godine kroz glavnokomandujućeg, generala Filipa Petena, pretila smrtnom kaznom (Cazals, 2007: 144). Sve komande su bile zatečene događajima i posebno njihovom masovnošću, tako da su izostale kazne koje su predviđene zakonima koji uključuju smrtnu kaznu. Pretnje koje su usledile i kakvo-takvo kažnjavanje imali su za cilj

9 Nestanak tog posredovanja politike između države i vojnog kompleksa javlja se samo u slučajevima vojnih državnih udara i uspostavljanja vladavine vojne hunte. Poslednji takav slučaj u Evropi je bila vladavina „pukovnika” u Grčkoj od 1967. do 1974. godine.

da spreče da se ponovi napuštanje borbenog položaja i mirenje sa neprijateljem kao najteža nedisciplina na frontu. I film *Joyeux Noel* iz 2005. godine govori o kaznama, tako što je škotska vojna formacija rasformirana,¹⁰ nemačka prebačena na istočni front, a francuska povučena sa položaja. Kada već nisu mogle da sprovedu oštro kažnjavanje oficira i vojnika, vojne komande su nastojale da sakriju od javnosti događaje decembra 1914. višestrukom cenzurom koja se odnosila na vojne biltene, ratne izveštaje britanske štampe ili pisma francuskih vojnika.

Distrakcija memorijalizacije

Sto godina kasnije sećanje na događaje decembra 1914. godine cenzuru vrši dvostruko. Prvo, uzroci koji su doveli do napuštanja rovova i do bliskog prijateljskog kontakta sa neprijateljskim vojnicima su skoro sasvim uklonjeni iz narativa koji su pratili rituale obeležavanja stogodišnjice Božićnog primirja i, drugo, samim ritualima su dominirali elementi odavanja pošte poginulima (polaganje venaca) i fudbal kroz veliki broj utakmica koje su održane tim povodom. Prolazni narativi državnih funkcionera (političara) samo donekle pominju strahote rata i masovnih pogibija na Zapadnom frontu, a trajna spomenička obeležja stvaraju predstavu da je rat za trenutak prekinut radi rekreacije i zabave koje pruža jedna fudbalska utakmica. Učešće državnih službenika i političara sa jedne strane, i asocijacija ljubitelja vojnih tradicija sa druge strane, uz upadljivo odsustvo predstavnika militarnog sektora, ukazuje da u kontinuitetu nacionalno-militarne paradigme leži distrakcija koju je ova stogodišnjica donela.

U kontekstu globalizacije fudbala i fudbalizacije sveta naknadno upisivanje fudbala u Božićno primirje tako velikim intenzitetom kao što je učinjeno na spomenicima i u ritualima koji su pratili 100-godišnjicu predstavlja prepravljavanje istorije. Fudbalizacija Božićnog primirja ukida svako sećanje na otpor ratu, pacifistička osećanja i neprihvatanje državnih *casus belli*, što su bili i uzroci i posledice događaja za Božić 1914. godine na Zapadnom frontu. Bez obzira na to da li se kao uzroci fraternizacije u Božićnom primirju pominju prirodni, tj. klimatski uslovi – hladnoća, voda i blato u rovovima, bolesti koje su posledica dugotrajnog boravka u rovu, zatim individualno-psihološki uzroci kao što su strah, emocije izazvane masovnim pogibijama, neizvesnost ličnog trajanja i trajanja rata, kao i mogući ideološki uticaji pacifizma i internacionalizma (Weintraub 2001; Brown 2007; Crocker 2015), oni nisu postali sastavni deo memorijalizacije. Jednako kao što je sakrivao od svoje javnosti istinu o događajima na Zapadnom frontu decembra 1914. godine, sto godina kasnije isti nacional-

10 Za pripadnike britanskih vojnih formacija, koje postoje vekovima, rasformiranje je predstavljalo i kaznu i veliko osramoćenje.

no-militarni sklop nastoji da izbriše suštinu Božićnog primirja koja se sastojala iz otpora prema besmislenom ratu. Taj sklop ne može da dozvoli da se slavi odbijanje izvršenja borbenih zadataka u službi otadžbine, već nastoji da celom događaju da sasvim drugi karakter koji se ne razlikuje od današnjih prvenstava Evrope ili sveta u fudbalu.

Navedena literatura

- Adams, Iain. 2015. A Game for Christmas? The Argylls, Saxons and Football on the Western Front, December 1914. *The International Journal of the History of Sport* 32 (11–12): 1395–1415.
- Brown, Malcolm. 2007. The Christmas Truce 1914: The British Story. In Ferro Marc nad Brown Malcolmand Cazals Remy and Mueller Olaf. *Meetings in No Man's Land: Christmas 1914 and Fraternisation in the Great War*. London: Constable & Robinson Ltd.
- Cazals, Remi. 2007. Good Neighbours. In Ferro, Marc and Brown, Malcolm and Cazals, Remy and Mueller, Olaf. *Meetings in No Man's Land: Christmas 1914 and Fraternisation in the Great War*. London: Constable & Robinson Ltd.
- Crocker, Terri Blom. 2015. *The Christmas Truce: Myth, Memory, and the First World War*. University Press of Kentucky.
- D'alto, Nick . 2007. The Inflatable Satellite. *Invention and Technology*. Volume 23 .Issue 1.
- Foer, Frenklin, 2006. *Kako fudbal objašnjava svet. Neobična teorija globalizacija*. Beograd: Moć knjige.
- Gavaghan, Helen. 1998. *Something New Under the Sun: Satellites and the Beginning of the Space Age*. New York: Springer Science and Business Media.
- Giulianoti, Richard and Robertson, Roland. 2004. The globalization of football: a study in the glocalization of the 'serious life'. *The British Journal of Sociology*. 55 (4): 545–568.
- Gidens, Entoni. 2005. *Odbegli svet*. Beograd: Stubovi kulture.
- Eriksen, Thomas Hylland. *Globalization. The Key Concepts*. Oxford & New York: Berg.
- Ferro, Marc and Brown, Malcolmand and Cazals, Remy and Mueller, Olaf. 2007. *Meetings in No Man's Land: Christmas 1914 and Fraternisation in the Great War*. London: Constable & Robinson Ltd.
- Kovačević, Ivan. 2018. Christmas Truce 1914 in the film *Joyeux Noel* (2005). *Traditiones*. (u štampi)
- Stajić, Mladen and Kovačević, Ivan. Memorialization of Christmas Truce. (u štampi)
- Weintraub, Stanley. 2001. *Silent Night: The Story of the World War I Christmas Truce*. London: Pan Books Ltd.

Primljeno: 05. 10. 2018.

Odobreno: 28. 10. 2018.

Ivan Kovačević
Mladen Stajić

Football and The Memorialization of the Christmas Truce

Abstract: In this paper, we will analyze the memorialization of the historical event from WWI, known as the “Christmas truce”, in which soldiers of the opposing sides on the Western Front, on December 25, 1914, had put their weapons down and exchanged gifts with one another, sang Christmas carols and played a game of football. Football in particular is the facet of the informal truce that has been selected and highlighted as a symbol of peace and common humanity during the materialization of collective memory a hundred years later, which has defined this sport as a universal language that overcomes all cultural and temporal barriers. We will portray all seven monuments dedicated to this event, which were erected between 1999 and 2015 in Belgium, England and France, as well as significant commemorations held in memory of the event in 2014. Civic associations, schools, armies, football clubs and football associations have participated in the construction of monuments, and numerous ceremonies were often attended by senior state officials and eminent active and retired footballers. Media coverage of the centennial of the Christmas truce contributed to making the story known to the general public, and these monuments are now widely visited places of remembrance and popular tourist attractions, as evidenced by the large number of footballs that visitors leave by them. Through the interpretation of symbolism and ritual practice in marking the centennial, as well as the process of creation of the monuments and the revealing ceremonies, we will try to analyze the policy of building collective memory in the contemporary context and environment.

Key words: memorialization, World War I, anthropology of football, cultural memory